

ES LLOMBARDS 2023

FESTES DE SANT DOMINGO DE GUZMAN
DEL 28 DE JULIOL AL 12 D'AGOST

Portada: Pica amb lantana (Es Llombards) oli damunt tela, Caterina Bonet

Disseny i impressió: Lletra d'Impremta - Santanyí

FESTES
DE SANT DOMINGO DE GUZMAN
DEL 28 DE JULIOL AL 12 D'AGOST

ES LLOMBARDS 2023

ÍNDIX

Salutació de la batlessa de Santanyí	3
Salutació del batle des Llombards	4
El somni d'unes festes Per Pere Carbonell Vidal	5
Es Llombards en festes fa cent anys: Programa de festes de l'any 1923 Per Apol·lònia Martínez Nadal	12
Sobre l'origen del nom de la torre de na Gosta: Guillem Gost, guarda de la torre del Cap de les Salines (1627) Per Apol·lònia Martínez Nadal	14
Normes correfoç	22
Programa de Festes	23
Concurs de fotografia	28
<i>Bernat Mas Torres, emigrat a Cuba</i> Per Joan Nadal Clar	29
Gloses Per Tomeu Mas	39
Pressupost municipal	40
Demografia i padró	41
Telèfons d'interès	42
Col·laboradors	44

SALUTACIÓ

Benvolguts llombarders i llombarderes,

Ens trobam al principi d'una nova legislatura, un repte que assumesc de nou, amb molta d'il·lusió i alegria, no ho dubteu! Com ja vaig dir fa quatre anys, representaré i defensaré els interessos de tots i cadascun de vosaltres, del nostre poble i de tots els nuclis que el conformen. Ara, però, és moment de celebracions, les festes de sant Domingo ens conviden a retrobar-nos, a compartir i a divertir-nos.

Que aquests dies de festa ens permetin acollir totes les persones que hi participen i que ens visiten, obrim les portes de pinta en ample i compartim l'alegria de viure amb els nostres i amb tota la gent que estimam. Sortim al carrer i participem en aquests actes que ens han preparat amb tanta d'il·lusió.

Vull donar les gràcies de tot cor a Miquel Cabrer, *Cabrini*, amb qui he dipositat la meva confiança perquè em representi els quatre anys propers, i també a Mateu Nadal Clar que tanca aquesta etapa per assumir-ne una altra. Gràcies també a totes les persones i entitats que sempre participau i col·laborau en tot allò que s'organitza i feis que aquestes festes siguin una realitat.

Molts d'anys, bones festes i bon estiu!

Maria C. Pons Monserrat
Batlessa

SALUTACIÓ

Llobarderes i llobarders, amics i visitants,

una vegada més començam les Festes de Sant Domingo des Llobards. I és un honor poder dirigir-me a tots vosaltres per primera vegada com a batle pedani del nostre estimat poble. Abans de començar, voldria expressar el meu agraïment a Mateu Nadal per la seva dedicació durant tots aquests anys i per, juntament amb na Maria Pons, haver confiat en mi per ocupar aquest càrrec.

En primer lloc, vull donar les gràcies a totes les persones que han dedicat el seu temps i esforç per organitzar aquesta celebració. Sense la vostra dedicació i compromís, aquestes festes no serien possibles. Cada detall i cada activitat ha estat planificada amb cura per garantir que tots puguem gaudir d'unes festes ben completes.

Les festes són un moment perfecte per reforçar els llaços entre els veïnats, compartir moments en comunitat i construir el nostre poble.

Us convid a participar activament en elles, ja que són les vostres festes. Des de l'Ajuntament, hem fet feina perquè aquestes festes siguin participatives i inclusives, donant a tothom l'oportunitat de contribuir amb les

seves idees i propostes. És important que cada veu sigui escoltada i que tots ens sentim part activa d'aquesta celebració. Hem preparat activitats per a totes les edats i gustos, no només hem pensat en la festa i la bauxa, sinó donant importància a la cultura, la tradició, la solidaritat i, sobretot, als més petits de la casa.

En resum, us convid a tots a unir-vos a aquestes Festes de Sant Domingo amb un esperit renovat, amb la determinació de celebrar la nostra identitat, el nostre esperit comunitari i la riquesa de la nostra cultura. Compartim moments de felicitat i retrobament amb família i amics, i això ens ajuda a reforçar els llaços que ens uneixen com a comunitat.

Visca Sant Domingo!

Miquel Cabrer Vila

Representant de la batlessa en es
Llobards.

EL SOMNI D'UNES FESTES

El cel negre d'una nit d'estiu s'il·lumina intermitentment tenyint de vius colors l'obscuritat. Els coets, un rere l'altre, esclaten entre mamballetes dibuixant formes diferents. Les estrelles, envejoses, només llueixen quan aquests s'apaguen. Les cares d'amics, veïnats i coneguts miren cap amunt contemplant amb els ulls vidriosos com s'esgoten els darrers instants de les festes. El *trac-trac* de la traca final retrona dins la meva cervellera. Les retines em conserven la brillantor dels focs artificials. Les festes, un any més, han passat en un tres i no res.

Nins de totes les edats s'apleguen a sa Plaça des Pou per aconseguir una cinta que, posteriorment, penjaran al seu manillar. Qualque infant aprofita l'ocasió per estrenar, orgullós, la seva nova bicicleta. Dos veïnats, un a cada extrem de la vorera, tensen el filferro que sosté els rodets on estan envoltillades les cintes. Els nins, punxó en mà, esperen impacients el senyal per sortir disparats i encertar l'anella que els donarà la preuada recompensa. Amb el coratge i valentia dels cavallers medievals a punt del torneig de gesta, arranquen a pedalar enèrgicament fins a arribar a la meta. Aquest dia qualque menut, amb l'ajuda de dues rodetes auxiliars, penjarà la seva primera cinta.

Cap al tard, quan ja no fa tanta calor, és quan es premien les persones majors que durant molts d'anys han fet feina per aixecar aquest poble i les seves famílies. Ara, a la tardor de la vida, recullen un petit premi que és alhora un gran reconeixement a tots els anys d'esforç i al seu compromís amb el poble i la seva gent. Malauradament, cada any han de lamentar la mort d'un *companyero*, però, malgrat tot, continuen conservant la complicitat i vitalitat que els caracteritza.

Pocs minuts abans de la posta de sol, alguns joves, amb el sol a l'esquena i la saladina aferrada a la pell, tornen de pegar un capfíco a les aigües

cristal·lines de s'Almonia. Pedalen vigorosament competint entre ells per veure qui és el primer a arribar al poble. Avui vespre és la tremponada i ja frisen de menjar el trempó. Les dones s'han passat tot el capvespre palant i tallant les verdures perquè aquesta nit centenars de veïnats puguin sopar ben a gust. Les papil·les gustatives d'alguns visitants queden sorpreses en tastar el deliciós i refrescant trempó. La tomàtiga sucosa torna aigua en la boca dels comensals. La tonyina es desfà i es mescla amb el suquet de l'oli i la tomàtiga. Aquest suquet és mullat amb la molla del pa i es converteix en l'autèntica delícia d'aquest plat. Aquest sopar de germanor uneix tot el poble que gaudeix de la vetllada amb la millor companyia.

Durant les nits tropicals, a l'equador de l'estiu, quan la xafogor nocturna no deixa dormir la gent, quan el ventilador treu fum i els llençols s'aferren a la pell, és quan els moscards es colen entre les persianes i es passegen per les habitacions de coixí en coixí fent un bronzit irritant que precedeix les picades. Nits com aquesta és quan es celebra la verbena jove. Per alguns aquesta és la revetlla més esperada de l'any. Les al·lotes, presumides, es maquillen i es pentinen, es vesteixen i s'engalanen. Els al·lots, ben perfumats, surten eufòrics de ca seva. Llueixen les camises més alegres i colorides que tenen. Estan contents, tenen ganes de passar-s'ho bé. Joves i al·lotes, cadascú amb el seu grupet, es troben al pati de l'escola. Damunt l'escenari, el primer grup ja ha començat a tocar. Els altaveus vibren al ritme de la música. La pista de ball es va omplint a poc a poc. El jovent té ganes de ballar.

La torronera ja ha arribat. Alguns nins arrossegueuen els padrins fins a la paradeta perquè els comprin confits, garapinyades o qualsevol jugueta que els hi hagi cridat l'atenció. Les padrines, assegudes al fons del pati, treuen el ventall per combatre la calor mentre observen les netes xalar. Darrere una aferradissa barra de bar, un cambrer serveix combinats i refrescs un rere l'altre. La gent té molta set i els joves i balladors agafen forces abans d'anar a ballar. Tothom té ganes de festa!

El sol ja fa hores que ha sortit i, majestuós, va ascendint progressivament

fins a clavar-se enmig del cel. Dalt de tot de l'església, la bandera llombardera s'ondula lleugerament amb l'impuls de qualque esporàdica bufadeta de vent. L'animada música de les xeremies desperta el poble. Avui és Sant Domingo de Guzmán, patró des Llombards. Tot el poble està de festa. Les cases, enramellades, i llurs façanes ben decorades. Els xeremiers ben eixerits van sonant els seus instruments mentre es passegen pels carrers. Els veïnats més dormilegues o els que la nit anterior vetllaren fins tard van aixecant-se amb parsimònia. Els més matiners ja han anat a comprar el pa i venen de fer el cafè a Can Rita. Alguns llombarders surten de ca seva per acompanyar els xeremiers, d'altres surten ben mudats en direcció a l'església. Falta una hora per la missa, però n'hi ha que parteixen abans per fer un poc de tertúlia. Després de l'ofici solemne, els veïnats es dirigeixen a sa Plaça des Pou on els més petits i no tan petits faran les corregudes de joies. Les potades engrescades dels infants ressonen per les voreres del carrer. Els menuts il·lusionats frisen de córrer i guanyar qualque cosa. Al final del carrer dos homes aguanten, una amb cada mà, unes canyes ben llargues que hi tenen fermats els premis tan desitjats. La rosada salada que neix al front dels vianants delata l'elevada temperatura del migdia. La gent, regalimant gotes de suor, va arribant a la plaça. Just després del *sus* els nins comencen a córrer per un asfalt que bull. Qualque infant que no ha duit el calçat adequat es lleva les espadnyes i corr com un llamp socarrant-se les plantes dels peus. Crits d'alegria i llàgrimes de frustració són el resultat de la competició.

L'horabaixa de tard, quan el sol no pica tan fort, surten els caparrots amb els seus gruixats garrots disposats a encaçar els menuts. La cercavila ha començat. Poc després, quan fa estona que volten pels carrers i les comes dels al·lots ja han rebut qualque bastonada, els infants senten un renou inquietant. Se'n recorden d'aquest picarol. De cop i volta, ben enmig del carrer principal, apareix una figura inesperada. És el Dimoni Gros des Llombards! Un any més ha vengut a endur-se'n els nins del poble. Tot de negre i tan brut com sempre, va vestit de sutge. És llarg i prim i té el cap coronat per unes banyes enormes. El seu aspecte és terrorífic. Aquest dimoni fa por a la fosca! Els crits histèrics dels petits alarmen tothom.

L'adrenalina explota dins les venes dels seus cossets que surten escapats pels quatre cantons del poble. La bubota infernal els comença a encaçar. Aquest dimoni rabiós quan es topa amb un nin, l'estira per una cama o per un braç i l'emascara de cap a peus fins que el deixa ben negre i els seus pares ja no el reconeixen. I així durant una bona estona fins que tots els infants del poble queden negres com el carbó. No n'hi ha cap que se li escapi. Però, tranquils, que no tornarà fins a l'any qui ve.

Em despert. Obr els ulls lentament mentre el llev les lleganyes. Retxes de llum es filtren per les ranures de la finestra. Faig un badall ben gros. Quina peresa aixecar-se, i amb aquesta calor... Ahir vàrem rebre el programa de festes. Avui nit he somniat que ja s'havien acabat. Sent unes passes que s'aproximen en direcció a la meva habitació. Qualcú obri la porta i encén el llum. És la padrina que ve a despertar-me.

—Bon dia, padrina.

—Bon dia, Gustinel·lo. Au va, aixeca't del llit que avui comencen les festes!

Pere Carbonell Vidal
Juny 2023

ES LLOMBARDS EN FESTES FA CENTS ANYS: PROGRAMA DE FESTES DE L'ANY 1923

Vet aquí el programa de les festes des Llobards de fa 100 anys redons publicat a la premsa local de l'època. I si teniu la paciència de llegir-lo, veureu que resulta que els llobarders i llobarderes d'aleshores celebraven les festes en essència d'una manera molt semblant a la nostra. No debades, la cultura popular ja estableix el que ha estat tradicionalment l'estructura de les festes populars: “A la festa del patró: repicar, coets, música i sermó”.

Aquell any 1923 les festes es celebren els dies 11 i 12 d'agost. Com diu el refrany: “A l'agost, festes per tot!” Aquests dies eren dissabte i diumenge, probablement per no interferir en les feines de la pagesia dels dies laborables; era temps de messes! No hi ha, curiosament, referència expressa al sant patró.

Comencen l'horabaixa del primer dia, dissabte dia 11, amb sortida de dimonis i xirimies pels carrers a les 19:30 hores seguit de verbena, a les 9 del vespre, que es celebra a la Plaça de l'Església, aleshores encara amb l'antiga i petita esglésieta del segle XVIII.

El sendemà, diumenge dia 12, a primeríssima hora, ofici solemne seguit de refresc a la casa del batle Vidal. I després, a les 9, recollida de joies per a continuació, a les 10:30 hores, començar les carreres eqüestres i pedestres al Camp d'en Torrella amb joia de pollastre inclosa.

L'horabaixa també ben atapeït amb carreres ciclistes a partir de les 15:30, seguides d'unes curioses carreres de lentitud, arribada de la banda de música del *Tercio* de Santanyí a les 17:15 hores i carreres de cintes a les 17:30. I, com a final de festa, a les 18:30 hores, ball “al estilo del país” amb la banda, guitarres, bandúrries i violins.

De Els Llombarts

Programa de los festejos que se han de celebrar los días 11 y 12 del presente Agosto.

Sábado día 11.—A las 7 1/2 tarde, salida de los «dimonis» acompañados de las «xeremies», que recorrerán las calles de la población.

A las 9, verbena en la Plaza de la Iglesia.

Domingo día 12.—Por la mañana, solemne oficio con sermón a cargo de don Miguel Muntaner, Vicario de Santanyí.

A la salida, refresco en la casa del señor Alcalde, don Bartolomé Vidal.

A las 9, recolección de las «joyes».

A las 10 1/2, grandes carreras ecuestres y pedestres en el «Camp d'en Torrelia».

En estas últimas carreras la «joya» de los pollos tendrá dos secciones. Primera, para los hombres del pueblo, segunda libre.

A las 3 1/2 carreras ciclistas con premios especiales.

Acto seguido, carreras de lentitud; concediéndose dos premios, de 7 y de 5 pesetas respectivamente.

A las 5 1/4 llegada de la acreditada banda «El Tercio» de Santanyí, dirigida por el maestro don Baldomero Astorga.

A las 5 1/2 carreras de cintas primorosamente bordadas por distinguidas señoritas de la localidad.

A las 6 1/2 gran baile al estilo del país amenizado por la citada banda «El Tercio» y los obligados sonos de guitarras, bandurrias, violines, etc. etc.

Nota.—Los corredores de bicicletas deberán inscribirse con una hora de anticipación en el café de Miguel Mas y Bonet situado en la Plaza de la Iglesia.

Otra.—Los fallos del Jurado serán inapelables.

La comisión de festejos tiene solicitado de la Compañía de Ferrocarriles, que los trenes hagan parada en Els Llombarts. Seguramente será atendida tan razonada petición.

X.

Els Llombarts.

En essència, els actes són molt semblants als actuals. *Nihil nove sub sole!* Ja ho deien els clàssics: res nou baix el sol!

Sí que és ver que hi ha sí alguns actes sorprenents i ja desapareguts com les carreres de cavalls al Camp d'en Torrella, pròpies segurament d'una societat preturística i encara fonamentalment agrària on la possessió d'un cavall o d'una ego no tenia com ara caràcter simplement lúdic sinó que eren una eina de feina cabdal per a la pagesia. Aquestes antigues carreres eqüestres llombarderes em recorden els comuns orígens mediterranis d'aquest classe de festes amb cavalls que encara perviuen, com es ben conegut, a llocs com Ciutadella i molt de pobles de Menorca o a Siena i altres ciutats italianes i de la Mediterrània.

Per acabar, només voldria recordar que va ser tradició durant alguns anys a es Llombards, en temps de festes, enramellar les cases i els carrers, com a signe de celebració, amb branques de pi que sembla que es duïen del Rafal dels Pors. Branques de pi que ens porten novament a la nostra mediterraneïtat originària, com posa de manifest l'adjectiu del nom científic d'aquest arbre, *pinus alepensis*, pi d'Alep, que ens transporta a aquesta llunyana ciutat de Síria. Pot ser és un bon moment per reprendre aquesta tradició de manera respectuosa amb els nostres boscs i garrigues. No hi ha temps que no torn!

Apol·lònia Martínez Nadal
Es Llombards, juliol de 2023

SOBRE L'ORIGEN DEL NOM DE LA TORRE DE NA GOSTA: GUILLEM GOST, GUARDA DE LA TORRE DEL CAP DE LES SALINES (1627)

1. INTRODUCCIÓ

En el programa de festes de l'any passat vos vaig presentar, i alguns tenguéreu la paciència de llegir, una petita aportació sobre l'emplaçament i enderrocament de la torre de na Gosta, de la que fins aleshores se'n desconeixia la seva ubicació exacta i la data precisa de la seva desaparició, encara que les fonts orals ja l'havien ubicada a l'entorn de la bateria del Cap Salines, coneguda popularment com *es Fort de na Gosta*, dins *s'Avallet*. Ja en aquell moment vaig fer palès que fins i tot no hi ha certesa sobre la data de la seva construcció ni sobre l'origen del seu nom.

Idò bé, assumint l'elevat risc de fer-me pesada, enguany torn al programa amb una aportació dedicada precisament a l'origen, i sobre tot, a la denominació de la torre de na Gosta¹.

2. ORIGEN DE LA TORRE DE NA GOSTA

Molt breument, sobre el seu origen, llevat d'error o omissió per la meva part, no he estat capaç, de moment, de trobar documentada la data de construcció de la torre de na Gosta entre la bibliografia especialitzada ni a la documentació consultada.

Encara que es considera, per referències indirectes, que va ser construïda en el segle XVI, no sabem l'any exacte de la seva edificació. Sí que he localitzat un document que ens permetria avançar la data de construcció de la torre de na Gosta com a mínim al 1579. Es tracta de "El Borrador de la isla de Mallorca: relation echa por Fra. Burgues de todos los puertos, cabos, aguas y torres hechas y por hazer en toda la marina de la yslla de Mallorca"

1. Atesa la finalitat divulgativa d'aquest treball, per alleugerir el seu contingut i facilitar la seva lectura s'ha prescindit de les cites a les referències documentals i bibliogràfiques que el lector interessat podrà trobar a una versió més completa i extensa del treball publicada a les Actes de les Jornades d'Estudis Locals de Santanyí celebrades l'any 2022 a Cala d'Or i de propera aparició.

Apret del port de cam pot y ha una re comuda
 quel dia lo carregador del casco
 apret vecale tengeris sus mira y lebig el
 cosa poca mira a lebig
 Apret de cam pot un calon de nort
 Apret la punta del salinet la gtt mira a
 cabusa y 7. 8. de o. en li.

 de les salines.

Vina y ha q's dies la ymperial esta y 8.
 Alatorra de les salines estan dos tabayars los
 gtt paga santanyi 60 l. esta luby se
 santanyi legar y mira

Apret dot milles de blava la punta ve cala mar
 mo lo es cala oxon sent aygua

Apret ve cala salmudina territori de m. f. raten
 fortessa escala y n. p. de astar algunat fus
 tab. amagades cada vegada gtt moixt son
 estora a santanyi son desim barcas agri
 luy de santanyi mel de nra se legua y q' uel
 co brira a me. anar acida para y esta
 mole amagada y nyal se seta.

forma se guenz
 la cala mira y n. y n. y
 lebig y nro el n. y n. y n.
 de aygua de n. y n. y n.

C. salmudina mira
 y 8. y 8.

Apret ve alre cala el ma
 teo de f. d. a. que d. i. n. cala l. o. m. b. a. r. r.
 ala gtt cala o. aygua que s. n. p. o. r. j. u. n. z. a. l. a.
 mar feruz y das abendra albestiar el cala
 y poder estar fins ocib fustes latrenesin
 que y n. m. a. n. z.

C. l. o. n. b. a. r. r. o.

Fragment del “Borrador de la isla de Mallorca; relation echa por Fra. Burgues de todos los puertos, cabos, aguas y torres hechas y por hazer en toda la marina de la ysla de Mallorca”, 1579, relatiu a la torre de les Salines

de Francesc Burgues. Datat l'any 1579 inclou ja una referència a la “torra de les Salines”, com es pot veure a la reproducció parcial que s'inclou, indicant que està servida per dos talaiers que cobren 60 lliures de Santanyí.

En qualsevol cas, segons el Noticiari de Santanyí de ROSSELLÓ VAQUER, la torre estaria ja en ple funcionament l'any 1587, ja que el 27 de febrer els jurats de Ciutat paguen a Miquel Benet, corder, 27 sous que és el valor de 10 lliures i 3 unces de cordes de cànem, les quals cordes han donat als jurats de Santanyí per fer l'escala de la torre de les Salines.

3. EL NOM DE LA TORRE

Seguint a Cosme AGUILÓ, en la seva imprescindible i insuperable tesi doctoral dedicada a la toponímia de Santanyí i Ses Salines, na Gosta és un topònim i fins i tot un talassònim de la mar llombardera: com a topònim, de manera principal aniria referit al tancat llombarder, situat a sa Vallet, entre es Caragol, es Matar Petit, sa Plana i la mar. Té uns 3000 m de llargària, per uns 1300 m d'amplària mitjana. Constitueix la part meridional de Mallorca i és, segons Aguiló, el tancat més extens de la zona estudiada.

Al seu voltant han sorgit altres topònims com na Gosta Petita, el camí de na Gosta o el cap de Paret de na Gosta. I també la torre objecte d'aquest treball,

Es cap de paret de na Gosta (Font pròpia, octubre 2022)

la torre de na Gosta, encara que, com ja hem vist, no ha estat sempre aquesta la seva denominació, i com veurem, es podria plantejar fins i tot la hipòtesi inversa; que fos un torrer, de llinatge Gost, que donàs nom a la torre i, per extensió, al sementer on es troba ubicada. Però ja hi tornarem sobre això.

En els primers escrits, de caire oficial, en què l'hem trobada esmentada, fonamentalment del segle XVI, se la denomina torre del Cap de les Salines o torre de les Salines, fent referència aquella primera denominació a aquest accident geogràfic costaner, tot i trobar-se'n relativament allunyada. I és que, a diferència de la torre de Cala Figuera o la de Cala Santanyí, no es trobava, com veurem, a la primera línia de la costa (d'escassa altura en aquest redol) sinó més allunyada i endinsada cap a terra, dins l'actual sementer de na Gosta, on s'aconsegueix una altura de 64 metres sobre el nivell de la mar, més adient per al compliment de la seva funció de vigilància, ja que aquí la visibilitat, per ponent, arriba fins al cap Blanc.

En la documentació que hem analitzat, aquesta denominació és inicialment l'habitual i única en el segle XVI i també als segles XVII i XVIII en el que apareix sempre com a denominació la torre de les Salines, del Cap de ses Salines o alguna de les seves variants.

En una fase intermèdia apareix la denominació torre d'en Gost, juntament amb la denominació geogràfica inicial o de forma individual. Segons Cosme AGUILÓ, el topònim Gosta, referit al tancat esmentat de sa Vall et on es troba precisament la torre, és una feminització del llinatge Gost i indica que això es fa palès a un document del segle XVIII en el que apareix el nom de torre d'en Gost a una carta de l'escrivà reial de Santanyí (1787).

Ja abans, molt abans, i gràcies al treball de GINARD BUJOSA i RAMIS-PUIGRÒS sobre dos mapes de visura a Santanyí, presentat a les II Jornades d'Estudis Locals de Santanyí, trobam, per ordre cronològic, a un primer plànol de ses Salines, sa Vall i es Palmer (datat segons aquests autors a finals del segle XVI, principis del segle XVII, 1594?), i amb el número 35, "La torra del Cap de las Salines olim den Gost"; i a un segon plànol de sa Vall i ses Comunes, datat l'any 1695, i amb la lletra E descobrim la "Torre den

Vista aèria de la bateria militar de na Gosta, *es Fort*, amb la torre de telemetria, a l'esquerra, construïda al lloc de l'antiga torre de na Gosta (Font: Google Maps).

gost ó Cap de Salinas”.

Seguint l’explicació de la feminització d’AGUILÓ, la hipòtesi podria ser que algun propietari, habitador, arrendador o cultivador amb aquest llinatge li donàs nom o fins i tot, com hem apuntat abans, potser fos algun torrèr. No debades, és cert i sabut, com veurem a l’apartat següent, que a terres santanyineres hi va haver una nissaga de torrèrs amb el llinatge Gost, que, fins ara, amb els treballs de SEGURA SALADO, havíem pogut ubicar a la torre de Cala Santanyí. Documentació que hem tengut ocasió de consultar recentment a l’Arxiu del Regne de Mallorca permet ubicar també a la torre del Cap de les Salines torrèrs amb el llinatge Gost ja, i com a mínim, a principis del segle XVI, Per això, consideram que es pot plantejar la hipòtesi de què fossin ells els que donessin nom a la torre i/o la contrada. Sobre aquests torrèrs Gost hi tornarem a l’apartat següent.

També a la cartografia general relativa a l’illa de Mallorca és, en principi, la denominació inicial vinculada al Cap de les Salines l’habitual fins que en el segle XVIII trobam la denominació “T de la Gosta” al mapa de Tomás Lopez (1773), “Torr. de la Gosta” al mapa del Cardenal Despuig (1784), o “T. Negosta” a la carta esfèrica de Vicente Tofiño (1786), havent-se produït ja així la feminització del llinatge, possiblement dels torrèrs esmentats. Igualment ja en el segle XIX distints mapes militars es refereixen a la torre “de la Gosta” o simplement “Gosta”. També Bover i l’Arxiduc parlen de la Torre de la Gosta (o Na Gosta, també el segon). De manera que sembla que es consolida aquest nom en el segle XIX maldament trobam encara documentació oficial on es segueix utilitzant la denominació primera relativa al Cap de ses Salines (p.ex., Gazeta de Madrid de 16 d’agost de 1882).

4. ELS TORRERS

4.1 Els torrèrs de la torre del Cap Salines segons els Llibres de salaris de l’Arxiu del Regne de Mallorca: la nissaga Denús i la nissaga Salom.

La figura del torrèrs resulta essencial en el funcionament de les torres de vigilància de la costa de Mallorca: sabem, a partir dels primers documents

esmentats als primers apartats d'aquest treball, que la torre del Cap de les Salines era servida per dos torrers o guardes de la torre, encara que en cas d'inspeccions s'al·legava que durant el dia només hi havia obligació de què un d'ells romangués a la torre. Sembla que inicialment eren pagats directament per la Universitat (equivalent als actuals ajuntaments) de Santanyí.

En concret, i gràcies a la visita de Bernat Verger en nom del virrei, sabem que l'any 1597 hi havia a la torre del Cap de les Salines un torrer (Bernat Roig, home de 45 anys) i també un segon torrer, absent en el moment de la visita.

A partir de mitjan segle XVII i fins a principis del segle XVIII (1664-1713) trobam documentats el pagament del sous dels torrers als distints i successius Llibres de Salaris conservats a l'Arxiu del Regne de Mallorca (ARM). Sabíem ja que SEGURA SALADO, en el seu estudi de la torre de Cala Santanyí, situa un Gost per primera vegada a aquesta torre l'any 1670: en concret, aquest any ja trobam per guardes de la torre de Cala Santanyí Joan Gost i Francesc Burguera, que dos anys després encara estaven a la torre.

Amb il·lusió i esperança de trobar algun torrer de llinatge Gost a la torre del Cap de les Salines començarem l'estudi d'aquests llibres, però la sort no ens fou favorable respecte d'aquesta qüestió en concret, encara que sí tinguérem l'alegria i la satisfacció de poder identificar altres dues nissagues ben presents a la nostra torre en els segles XVII i XVIII: els Denús i els Salom:

a) La nissaga dels Denús. En primer lloc, la nissaga dels Denús és present a la torre de les Salines ja l'any 1664, any que consten com a torrers Jaume i Pere Denús, sense que s'expliciti la seva possible relació familiar. Continuen ambdós amb aquestes funcions fins l'any 1684.

I és que l'any 1685 es produeix un canvi i són torrers Pere i Pere Denús, dels que sí se'ns explicita que són "pare i fill"; i ells seguiran ocupant el càrrec de manera continuada fins l'any 1690, en què encara n'hi ha constància documental. Com veurem a continuació, l'any 1693 es produirà un canvi de

nissaga.

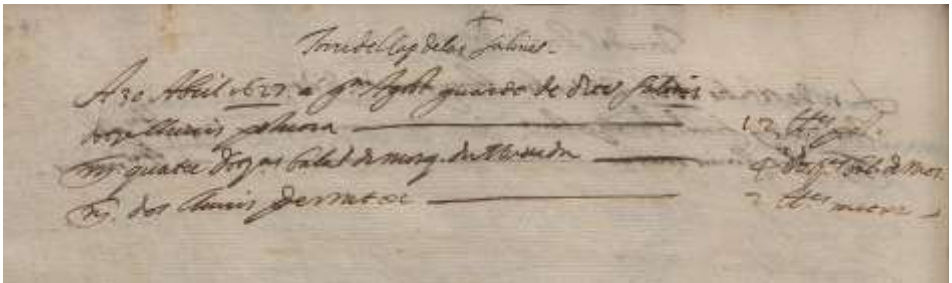
b) La nissaga dels Salom. L'any 1693 ja s'ha produït un canvi de nissaga a la torre de les Salines: són torrers ara Cristòfol Salom i “son fill” Joan Salom. Ambdós segueixen de manera continuada en aquestes funcions fins al darrer llibre de salaris d'aquesta sèrie que hem pogut consultar datat als anys 1712-1713.

Més enllà d'aquestes dates extremes cobertes pels Llibres de Salaris que hem pogut consultar (1664-1713), sabem per altres fonts que el dia 18 d'agost de 1719 “Miguel Rosselló guardia de la torre del Cap de Las salinas del término de la villa de Santanyí” va renunciar a la plaça de torrer i va ser substituït immediatament per “Miguel Thomás”.

Finalment, sembla que el 24 d'abril de 1752 el llinatge Salom encara era present a la torre del Cap Salines; segon el Noticiari de ROSSELLÓ VAQUER, Joan Salom era torrer del Cap de les Salines, Jaume Burguera i Llorenç Burguera eren els torrers de Cala Figuera i Joan Bover *Mosso* i Miquel Vidal *Pello*, torrers de la Roca Fesa.

4.2 Perseverant en la recerca dels Gost a la torre de les Salines

Com hem exposat, la consulta del llibres de salaris esmentats no va ser exitosa per localitzar el llinatge Gost a la nostra torre del Cap de les Salines. Però, finalment, el dia 9 de febrer de 2023 (dia de Santa Apol·lònia) la sort ens fou en darrer terme favorable i la consulta d'altres fonts ens dugué a millors resultats.

Llibre de municions, 1627 (ARM)

En concret, en el llibre de municions de les torres del s. XVII trobam la següent anotació relativa a la “Torre del Cap de les Salines”: dia 30 d’abril de 1627 s’entreguen a “Gm Agost”, guarda de les Salines, 12 lliures de pólvora, 4 dotzenes de bales de mosquet de murada i 2 lliures de metxa.

Per tant, l’any 1627 “Gm Agost” (com veurem a continuació, Guillem Gost) era ja torrer de la torre del Cap de ses Salines. I ho segueix essent els anys 1648-1649 i també 1654-1655 conforme als Llibres majors de comptes i pagaments d’aquests períodes (als quals consta ja el nom complet: “Guillem Agost”), juntament amb Miquel Gost (“Miquel Agost”) sense que s’expliciti l’eventual relació familiar.

D’aquesta manera queda acreditada documentalment la presència del llinatge Gost a la torre de les Salines ja, i com a mínim, l’any 1627, encara que probablement sigui molt anterior, si tenim en compte (i és correcta) la data del primer dels mapes de visura esmentats (1594?), on consta ja la denominació “La torra del Cap de las Salines olim den Gost”.

5. CONCLUSIONS

I acabam amb algunes conclusions derivades dels nostres successius treballs sobre el tema:

1) Encara que no sabem la data exacta de construcció de la torre de na Gosta hi ha evidències documentals de la seva existència ja l’any 1579: el document esmentat de Francesc Burgues datat aquest any ja hi ha una referència a la “torra de les Salines”, servida per dos talaiers que cobren 60 lliures de Santanyí. En la mesura del possible, seguirem estirant el fil.

2) Hi ha evidències documentals de la presència de torrers amb el llinatge Gost a la torre del Cap de les Salines ja, i com a mínim, l’any 1627: al llibre de municions de les torres del s. XVII trobam una anotació relativa a la “Torre del Cap de les Salines” en la que s’indica que dia 30 d’abril de 1627 s’entreguen a “Gm Agost”, guarda de les Salines, 12 lliures de pólvora, 4 dotzenes de bales de mosquet de murada i 2 lliures de metxa.

3) Sabíem ja, de manera exacta i amb el suport documental explicat al programa de les festes de Sant Domingo de l'any passat, l'emplaçament i data de desaparició de la torre de na Gosta: l'any 1938, probablement, per la cronologia de les obres, entre març i abril, fou enderrocada totalment i en la seva ubicació es construï la nova torre de telemetria de la bateria militar de s'Avallet.

Al'hora de redactar el pressupost de demolició de la torre, es va calcular que generaria 180 m³ de material. I l'any passat, en el programa de festes de l'any 2022, vos demanava: vos imagineu la nostra antiga i gran torre convertida en 180 metres cúbics, 180 tones de pedres centenàries carregades d'història? A on degueren anar a parar aquestes pedres?

Idò bé, en una recent visita a la torre de telemetria a finals de 2022 hem tengut ocasió de confirmar que a la seva base es troben disperses velles pedres obrades que molt probablement siguin restes de l'antiga torre de na Gosta.

Així mateix, arran d'aquesta visita, i per fonts orals. hem pogut confirmar també, tal com sospitàvem, que soldats destacats a la bateria militar als anys 40 del segle passat utilitzaren part d'aquestes pedres per fer millores al camí d'accés².

Salut i molts d'anys!

Apol·lònia Martínez Nadal

Es Llobards, 5 de juliol de 2023

Primer dia després de la declaració de finalització de la crisi sanitària ocasionada per la COVID-19

2. No voldria acabar sense expressar el meu sincer agraïment a en Miquel Vidal, per les seves incansables gestions per fer possible aquesta visita, i també a en Blai Salom, que, amb gran amabilitat i paciència davant la meva infinita curiositat, ens feu de guia el mes de desembre de 2022 en el que per mi va ser un màgic regal de reis per avançat; agraïment que també faig extensiu a la propietat de la finca, per autoritzar-ne la visita.

Vagi també el meu agraïment a en Biel Contestí, *de ses Comes*, que sempre ha atès amb interès les meves preguntes sobre aquest i qualsevol altre tema que li he plantejat. I a tots aquells que vos he demanat sobre aquesta o alguna altra de les meves curolles. Una de les millors riqueses culturals d'es Llobards la trobam, sens dubte, en aquestes valuosíssimes i imprescindibles fonts orals.

MESURES ESPECÍFIQUES PER ALS PARTICIPANTS

EN EL CORREFOC:

- Portar roba de cotó, preferiblement vella, amb mànigues i pantalons llargs.
- Portar un capell o gorra i tapar-se el coll amb un mocador de cotó.
 - Protegir-se els ulls.
 - Portar el calçat flexible i tapat (esportiu, de muntanya, etc.)
- Tenir cura de tapar-se les orelles per disminuir els sorolls de les explosions pirotècniques.
 - No llençar aigua, la pirotècnia banyada és incontrolable.
 - Obeir les indicacions dels serveis d'ordre públic i de sanitat.
 - Queda prohibit portar productes pirotècnics particulars, s'han d'utilitzar únicament els preparats pels organitzadors.
 - Respectar les figures de foc, els seus portadors i els músics.
- Adoptar una actitud correcta amb els diables i no obstaculitzar el pas ni fer-los caure.
 - Seguir en tot moment les indicacions dels dimonis.
- Assabentar-se abans de l'inici del recorregut del correfoc i dels punts d'assistència sanitària.
- En el cas de sofrir cremades, dirigir-se immediatament als punts d'assistència sanitària.
- En cas de perill, seguir les instruccions dels dimonis o forces de seguretat.

PROGRAMA

FESTES DE SANT DOMINGO - ES LLOMBARDS 2023

DEL 28 DE JULIOL AL 12 D'AGOST

Divendres 28

20:00

PUJADA DE BANDERA i repicada de campanes a l'església.

20:30

Convit a les festes de Sant Domingo amb la lectura del PREGÓ a càrrec de Margalida Maria Clar Lladó. A continuació, concert de la BANDA MUNICIPAL DE MÚSICA DE SANTANYÍ, dirigida per Pedro Vallbona.

A la Plaça des Pou.

Dissabte 29

19:00

Inauguració EXPOSICIÓ COL·LECTIVA D'ARTISTES I ARTESANS LLOMBARDERS.

Josefina Pino, Peter Marquant, Adriana Meunier, Jaume Roig, Nemo Mehmet Yasar, Alicia Paulet Prats, Caterina Bonet, Sebastiana Vidal, Lee Ashington, Fernando Soberats Sagreras, Francisco de la Hoz, Caludio i Neus Roman Segura.

L'exposició romandrà oberta fins dia 8 de les 19:00 h. a les 21:00 h.

A Ca Ses Monges.

21:00

GIMCANA NOCTURNA per equips de tres persones.

Apuntar-se abans de dia 28 a Miquel Cabrer 606743127.

Al pati de Ses Escoles.

23:00

NIT DE ROCK amb l'actuació dels grups Deaf Buffalos & Mantra. Hi haurà servei d'hamburgueses i barra per part del restaurant LA PERLA NEGRA.

A Ses Escoles

Diumenge 30

08:45

RECOLLIDA DE FEMS i capfíco a Cala Màrmols. Trobada a davant l'església. Aforament limitat, apuntar-se a Miquel Cabrer 606743127 abans de dia 29.

21:00

Es retrà HOMENATGE A LA GENT GRAN des Llobards i a les parelles que duguin 50 anys de casades.

A continuació actuarà ARREPLEGATS amb la participació de JOAN BOIRA. Les parelles que celebrin l'aniversari ho han de comunicar a Miquel Cabrer

PROGRAMA

FESTES DE SANT DOMINGO – ES LLOMBARDS 2023

DEL 28 DE JULIOL AL 12 D'AGOST

(606743127)

A la Plaça des Pou.

Dilluns 31

18:30

Passacarrers del DIMONI des Llobards i els CAPARROTS, acompanyats pels xeremiers de Santanyí. Sortida de Ca Ses Monges i final a la Plaça des Pou.

19:15

CORREGUDA DE CINTES I ROMPUDA D'OLLES per als més menuts.

A la plaça des Pou.

Dimarts 1

18:00

TORNEIG DE TRUC organitzat pel Forn des Molí a la Plaça des Pou. Apuntar-se fins dia 30 de juliol al forn o al tel: Miquel Cabrer 606743127.

18:30

LUDOTECA INFANTIL “Món de colorins”.

A la Plaça des Pou.

Dimecres 2

18:30

JOCS D'AIGUA per a nines i nins amb jocs inflables aquàtics, escuma i mini discoteca.

Al pati de l'escola

I a partir de les 20:30

FESTA DE L'AIGUA per als més grans. Hi haurà servei d'hamburgueses i barra per part del restaurant LA PERLA NEGRA.

Dijous 3

18:30

VOLTA EN BICICLETA pels carrers i camins del nostre poble. Recordau que és obligatori l'ús del casc. Una vegada acabada la volta hi haurà SOPAR DE PA AMB OLI. Preu del sopar 10 € adults i 5 € nines i nins de 8 anys o menors. Venda de tiquets al Local Social “Sor Paciència” fins dia 1 d'agost de 18:30 h. a 20 h.

A la plaça des Pou.

PROGRAMA

FESTES DE SANT DOMINGO - ES LLOMBARDS 2023

DEL 28 DE JULIOL AL 12 D'AGOST

Divendres 4

18:30

GIMCANA INFANTIL (de 6 a 12 anys, ambdós inclosos). Per parelles. Els participants han de dur roba còmoda i fresca, tovallola i roba de recanvi. Apuntar-se fins dimecres dia 2 al telèfon: Miquel Cabrer 606743127. Hi haurà activitats per a menors de 6 anys al mateix recinte.

Al Centre Cívic.

21:00

JO EN SÉ + QUE TU LLOMBARDER!
Vos fa ganes demostrar que en sabeu més que ningú sobre es Llobards i Mallorca? Forma el teu equip de 3 o 4 membres i apuntat-hi al 606743127 abans del dia 31 de juliol. Hi haurà un màxim de 4 equips.

22:30

Pometes TEATRE presenta la seva comèdia DISPARA.

No recomanada a menors de 12 anys

Al pati de Ses Escoles.

Dissabte 5

19:00

CONTACONTES a càrrec dels Dimonis de sa Cova des Fossar.

A la Plaça des Pins.

23:00

Passacarrers i CORREFOC a càrrec dels Dimonis de sa Cova d'es Fossar. Sortida del passacarrers a la Plaça des Pou i correfoc al pati de Ses Escoles. Es recomana atendre les indicacions de l'organitzador. Durant el correfoc estarà prohibit aparcar al carrer Sant Domingo.

PROGRAMA

FESTES DE SANT DOMINGO – ES LLOMBARDS 2023

DEL 28 DE JULIOL AL 12 D'AGOST

Quan acabi el correfoc hi haurà concert del grups VORÁGINES I CIRKO i DJ TITI serà l'encarregat de tancar la festa. Hi haurà servei d'hamburgueses i barra per part del restaurant LA PERLA NEGRA. Al pati de Ses Escoles

Diumenge 6

19:45

PRESENTACIÓ del llibre de Miquel Segura: Joan March, d'aprop. A l'església.

20:45

I MOSTRA CULTURAL DE BALL amb l'agrupació local MANDALMAR i l'agrupació PREGÓN DE COLOMBIA. Passacarrers amb sortida des de l'església i posterior mostra de ball d'ambdues associacions al pati de Ses Escoles. Qui vulgui participar al passacarrers que es posi en contacte amb Xisca Uribe 687136981.

Dilluns 7

21:00

35ª TREMPONADA seguida de l'ORQUESTA GALATZÓ i DJ RIGO. Els beneficis de la Rifa aniran destinats a l'associació DACESMA (Daños Cerebrales Sobvenidos Mallorca) Preu tremponada 3 € residents i 5 € no residents. Nins i nines de 8 anys o menors gratuït. Tiquets al Local Social "Sor Paciència" fins dia 3 d'agost de 18:30 a 20 h.

Dimarts 8

10:00

Passacarrers dels XEREMIERES i BALL DELS GEGANTS pels carrers del poble.

11:00

OFICI SOLEMNE en honor a Sant Domingo de Guzmán. Presidirà i predicarà P. Miquel Mascaró Crespí, MSSCC. El ball de l'oferta serà a càrrec del grup de ball de bot MANDALMAR des Llobards.

12:00

CORREGUDA DE JOIES a la Plaça dels Pins.

PROGRAMA

FESTES DE SANT DOMINGO - ES LLOMBARDS 2023

DEL 28 DE JULIOL AL 12 D'AGOST

13:30

FIDEUADA al Centre Cívic. Preu per residents 12 €, no residents 15 €. Nins i nines de 4 a 10 anys 6 €. Dur plats i coberts. Tiquets al Local Social "Sor Paciència" fins dia 3 d'agost de 18:30 a 20 h.

La comissió de festes es reserva el dret de modificar el programa per raons de força major.

**Concurs de fotografia
Sant Domingo 2023**

21:30

No hi ha millor manera d'acabar les festes que amb un CONCERT de TOMEU PENYA juntament amb l'ORQUESTRA GEMINIS i FOCS ARTIFICIALS.

Al pati de Ses Escoles.

Fes fotos de les festes i sigues la portada del programa de l'any que ve.
Llegeix les bases del concurs

Dissabte 12

19:30

CAMINADA CULTURAL. Ens passejarem explicant la història i curiositats dels indrets més significatius del nostre poble. Ens guiaran Apol·lònia Martínez Nadal, Joan Nadal Clar i Sebastià A. Adrover Vicens.

Es començarà la ruta des de l'església.

CONCURS DE FOTOGRAFIA SANT DOMINGO 2023

Bases del concurs:

Tema: El tema del concurs és captar l'essència de les festes del nostre poble. Les fotografies han de reflectir l'esperit festiu, les tradicions, els costums i tot allò que caracteritza les festes locals.

Participació: El concurs està obert a totes les persones interessades, residents o no al poble. No hi ha límit d'edat per participar i poden ser fotografies tan professionals o fetes simplement amb el telèfon mòbil.

Número de fotografies: Cada fotògraf pot presentar un màxim de 3 fotografies. Les imatges han de ser originals i no haver estat premiades en altres concursos.

Format de les fotografies: Les imatges han de presentar-se en format digital o físic. Es permeten els formats JPEG, PNG o TIFF. La resolució mínima ha de ser de 300 píxels per polzada (dpi). Les fotografies no han de portar cap marca d'aigua o signatura visible.

Presentació de les fotografies: Les fotografies es presentaran al correu electrònic mcabrer@ajsantanyi.net o posar-se en contacte amb Miquel Cabrer 606743127 per entregar-les físicament.

Terminis: El termini per a la presentació de les fotografies serà des del 09/08/23 fins al 31/08/23. No es tindran en compte les fotografies enviades fora d'aquest període.

Jurat: Les fotografies seran avaluades per un jurat compost per professionals de la fotografia i membres de l'organització de les festes. La decisió del jurat serà inapel·lable.

Criteris d'avaluació: El jurat tindrà en compte diversos criteris en l'avaluació de les fotografies, com ara la qualitat tècnica, la composició, la creativitat, l'originalitat i la capacitat de captar l'esperit festiu del poble.

Premis: Les fotografies guanyadores seran exhibides en el programa de les festes del poble del 2024. La fotografia guanyadora ocuparà la portada del programa. A més, es lliurarà un reconeixement als tres primers classificats.

Drets de les fotografies: Els participants conservaran els drets d'autor de les seves fotografies, però concediran a l'organització de les festes del poble el dret no exclusiu d'utilitzar i reproduir les imatges amb finalitats promocionals, relacionades amb el concurs o les festes, sense ànim de lucre.

Exposició pública: Les fotografies guanyadores i una selecció de les millors imatges podran ser exposades al públic en un espai designat durant les festes del poble. Els participants donaran el seu consentiment per a aquesta exposició.

Protecció de dades: Les dades personals dels participants seran tractades amb la màxima confidencialitat i només seran utilitzades per a fins relacionats amb el concurs. No es compartiran amb tercers sense el consentiment previ dels participants.

Modificacions: L'organització es reserva el dret de modificar les bases del concurs si ho considera necessari, sempre dins del marc legal i amb la finalitat de millorar el desenvolupament del mateix.

Acceptació de les bases: La participació en aquest concurs implica l'acceptació plena d'aquestes bases. Qualsevol situació no prevista en elles serà resolta per l'organització de manera justa i equitativa.

BERNAT MAS *TORRES*, EMIGRANT A CUBA

Joan Nadal Clar

El gener de l'any passat, vam tenir el plaer de presentar el llibre *ÈXODE 22, 20*¹, en el qual oferíem un bon grapat de cartes d'emigrants llombarders. Alguns mesos després, Miquel Cabrer Vila, el nostre flamant nou

El jovenet Bernat Mas Monserrat *Torres*, suposam que abans de partir cap a Cuba

[Arxiu familiar]

representant de la batlessa en es Llombards, ens va assabentar que, furgant entre els vells papers de cals padrins materns, havia trobat una carta del seu rebesavi Bartomeu Mas Vicens *Torres*, adreçada a son fill Bernat, que havia emigrat a Cuba. La missiva està datada el 14 de juny de 1923 (enguany fa cent anys).

Tomeu Mas *Torres* és, precisament, el primer de la llarga llista d'emigrants del nostre llogaret de qui donàvem notícies a l'esmentat llibre². D'ell, oferíem tres cartes enviades, des d'Argentina, a Mn. Miquel Clar, el *capellà Clar*. El que no sabíem quan preparàvem el nostre llibre és que el seu fill Bernat, anys després, també va “fer les amèriques”, tot i que canvià la destinació, provant sort a Cuba.

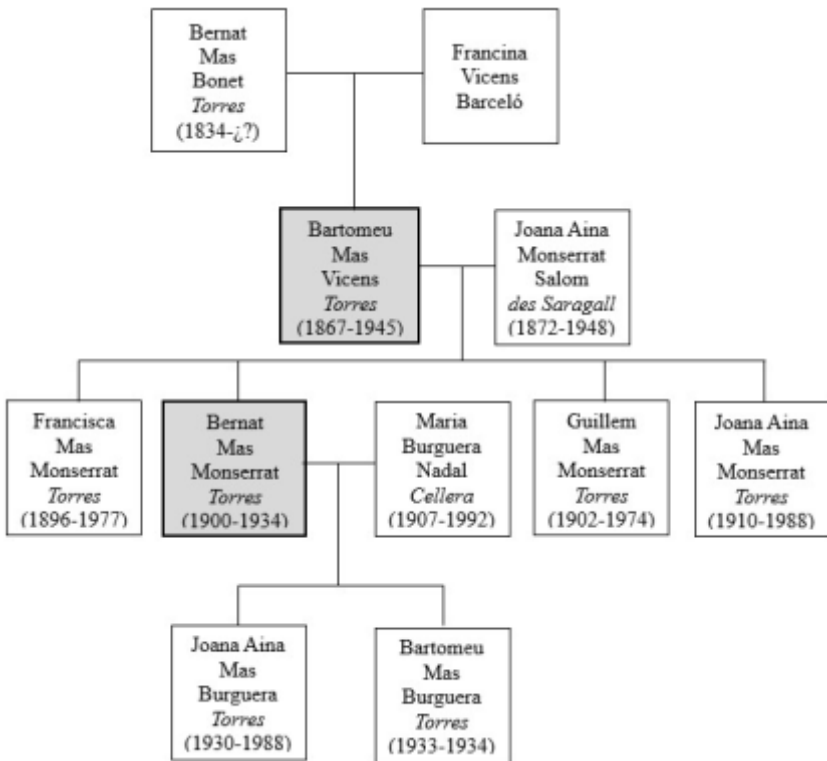
Per refrescar la memòria direm que Bartomeu Mas Vicens *Torres* (1867-1945) era fill de Bernat Mas Bonet *Torres* i Francina

1. NADAL CLAR, Joan i ADROVER VICENS, Sebastià A. (curadoria), (2021). *ÈXODE 22, 20, Epistolari d'emigrants llombarders (1895-1933)*. Mallorca. El Gall Editor (Col. Els Fifers, 44).

2. *Ibid.* pàgs. 52-62.

Vicens Barceló. Es casà amb Joana Aina Monserrat Salom *des Saragall* (1872-1948). En el moment d'emigrar a Argentina ja tenien tres fills: Francisca (amb el temps, esposa de Miquel *Cotxer*, amb qui tingué na Margalida i en Silvestre *Torres*), Bernat (el protagonista del present article) i Guillem (que morí fadrí). En tornar d'Argentina, tingueren una altra filla, Joana Aina, que, de gran, maridà amb Jordi *Bassa*, essent els pares de Joan *Torres*.

Pel que es desprèn de les cartes, Tomeu Torres degué arribar a Argentina el 1905 (el seu fill petit havia nascut el 1902). Anà primer a San Juan (capital de la província homònima, fronterera amb Xile) i després s'instal·là a Bons Aires, des d'on escrigué la primera carta a Mn. Miquel Clar, el 5 d'abril de 1906. Per l'agost del mateix any es desplaçà a Patagones (al sud de la

Arbre genealògic de la família Mas-Monserrat
[Elaboració pròpia]

província de Bons Aires, confrontant amb la de Río Negro) on hi romangué poc més de dos anys. Des d'allà tornà escriure al capellà Clar el 10 de juny de 1907 i el 9 de juny de 1908. Pel que diu a la tercera carta, deduïm que a finals de 1908, o principis de 1909, degué tornar a Mallorca (la seva filla Joana Aina nasqué el 1910).

Pel contingut de les lletres adreçades al mossèn de can Clar, li anà relativament bé. A la primera diu que “...estoy bien trabajando de mi oficio (no especifica quin és, però sabem que era fuster) y estoy ganando mas que en esa...”. A la segona insisteix dient que “gano mucho” fent feina amb “un patron frances que sellama Luis Ruseay”.

Sembla que en el seu fill Bernat, les coses, per Cuba, no li anaren tant bé. Però abans de centrar-nos en el contingut de la carta que us presentam, permeteu-nos oferir algunes dades biogràfiques seves.

Bernat nasqué el 19 de febrer de 1900 i fou batiat l'endemà, a Santanyí, pel vicari Muntaner. Retornat de la seva experiència cubana, el quinze d'octubre de 1927 es casà amb Maria Burguera Nadal Cellerà (1907-1992), en el vell oratori llombarder. Presidí el

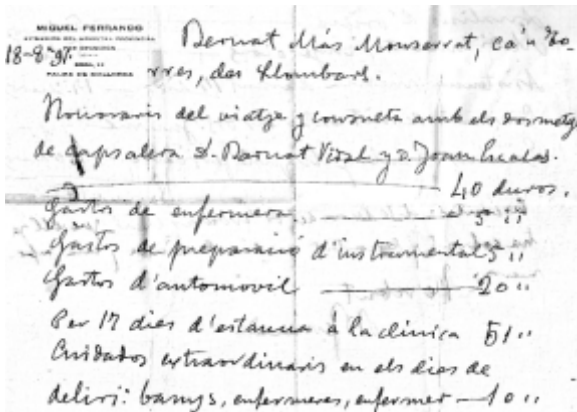

Bernat Mas Torres i Maria Burguera Cellerà
en les seves noces (1927)
[Arxiu familiar]

matrimoni Mn. Gaspar Aguiló, que feia uns anys havia substituït el capellà Clar. El 1930 nasqué la seva filla Joana Aina, que va ser coneguda amb el malnom matern. El dia de sant Antoni (17 de gener) de 1933 nasqué un infantó a qui posaren per nom Bartomeu, com el padrí Torres, però morí poc abans de complir els tretze mesos (8 de febrer de 1934) de bronquitis, segons

consta en el registre parroquial de defuncions. Poc abans, també havia emmalaltit el pare, Bernat, per problemes renals greus. Va ser ingressat a l'Hospital Provincial, avui, Hospital General (la Sang). Però els tractaments foren infructuosos, morint en data que no hem pogut concretar amb certesa.

A l'arxiu familiar es conserva una factura (amb data 16 de gener de 1934) de l'esmentat hospital per “10 estancias causadas en el cuarto núm. 2.” A la part superior esquerra del rebut, s'especifica que fou del 16 al 25 de gener. Però es conserva una altra factura, sense data, del Dr. Miguel Ferrando (a la capçalera, s'indica: *Ex-médico del Hospital Provincial por oposición – Serra, 11 Palma de Mallorca*) en la qual, entre d'altres conceptes, hi ha

Anvers de la factura del metge Miquel Ferrando

escrit (en català) “Per 17 dies d’entancia a la clínica [el subratllat és nostre], 51 duros”. També hi figura l’anotació següent: “Cuidados extraordinaris en els dies de deliri...”. Això ens fa suposar, tot i que els descendents no ho poden corroborar, que després dels dies d’estança a l’hospital va ser

traslladat a una clínica privada on fou atès pel Dr. Ferrando³. Si comptam els 10 dies que va estar a l’Hospital Provincial, més els 17 ingressat a la clínica, hem de situar el seu òbit l’11 de febrer, pocs dies després de la mort del seu fillet Bartomeu. Les seves despulles van ser enterrades al cementeri de municipal de Palma, segons consta en el rebut de pagament de les despeses d’inhumació (amb data 15 d’octubre del mateix any).

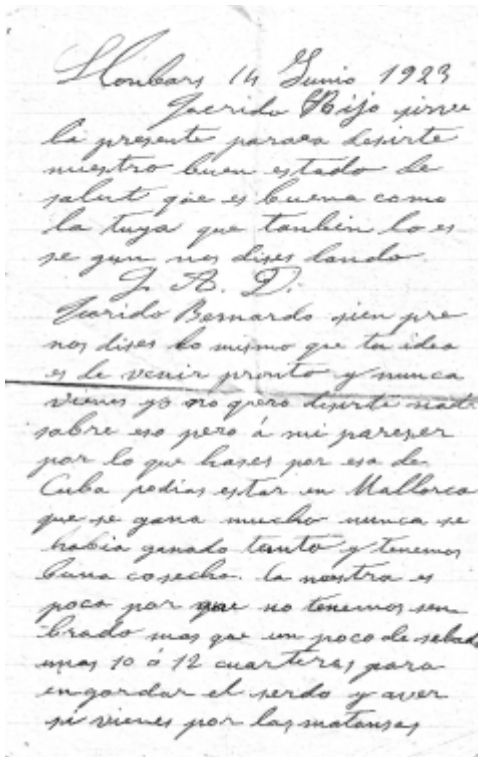
3. L’import total de la factura del Dr. M. Ferrando és de 168 duros (840 pessetes). Un altre dels conceptes que anotà és: “Honoraris del viatge y consulta amb els dos metges de capsalera D. Barnat [sic] Vidal y D. Joan Escalas”. S’entén que el facultatiu ciutadà vingué a Santanyí per consultar i parlar del cas amb els dos metges locals que devien haver tractat el pacient amb anterioritat al seu ingrés hospitalari.

Entre els papers familiars, es serva també una carta (8 d'abril de 1934) adreçada, des de Palma, a la viuda, Maria Burguera, per Antònia Nadal. Per l'encapçalament de la missiva, “*Apreciada sobrina...*”, sembla que la remitent havia de ser una tia per línia materna (l'inatge Nadal) de Maria, però no l'hem sabuda identificar. A més de transmetre-li les condolences d'algunes amigues, i entre altres coses, li recomana, després d'unes

consultes que ha fet, que vagi al jutge perquè els declari hereus. Cal suposar que Bernat no havia fet testament.

Exposats tots aquests prolegòmens, anem a presentar la carta objecte d'aquest article. Es tracta d'una missiva en què Tomeu Mas Torres demana al seu fill Bernat que torni aviat de Cuba. No es conserva el sobre, ni el text fa cap referència a poble o ciutat; per tant no podem saber a quin lloc concret de l'illa major del Carib es trobava el nostre emigrant.

Vet aquí la transcripció de la lletra tal com l'escriu (llevat d'errada per part nostra) el fuster de can Torres.

Primera pàgina de la carta

Llonbarts 14 Junio 1923

Querido Hijo sirve la presente para desirte nuestro buen estado

de salud que es buena como la tuya que tanbin lo es se gun nos dises dando

G.A.D.

Querido Bernardo sienpre nos dises lo mismo que tu idea es de venir pronto y nunca vienes yo no quero desirte nada sobre eso pero á mi pareser por lo que hases por esa de Cuba podias estar en Mallorca que se gana mucho nunca se habia ganado tanto y tenemos buena cosecha la nuestra es poca

por que no tenemos sembrado mas que un poco de sebada unas 10 ó 12 cuarteras para engordar el serdo y aver si vienes por las matansas si es tu gusto que toda via ay tiempo hemos de conprar el serdo y en gordarlo.

Si Bernardo por lo que hases por aqui bien sabes que ay mas de unaño que te dijo que si no ganabas mas que para comer no valia la pena de estar ausento porque una persona sola le basta poco pero tu nos desias que ganabas algo mas y sienpre nos has dicho que se compone lo que veo es que lo demuestras poco á mi pareser es que no quieres que sepamos nada de como te va ni que ases ni que dejas de hacer por que en ninguna carta no te has esplicado en nada referente aeso por eso veo que siges con los mismos papeles que cuanto te marchastes que cuando te preguntaba que harias en Cuba desias yo yalose

Bernardo tal ves no te gustara lo que yo te digo en esta pero como padre me considero en el derecho de desirte lo que me parese y tu como hijo no quero ni creo que lo tomes con agravio.

Referente á Guillermo tenemos que sufrir mucho cuando mas uno le pega peor hemos echo toda clasa de pruebas con el y lo mejor que hemos visto es que le endemos con buenas trabajamos nuestra tierra yo i el y los dias que yo tengo que irme ó tengo otro que hacer esta en casa ó bien se pasea ahora ay dos semanas que esta en casa del goretvey.

Por esa Bernardo no tre estrañas si te digo alguna palabra que no sea á tu gustos por que en la ultima ó penultima carta te desia si podias hacer alguna cosa por el mes de Junio que es ete si era tugusto y en la tuya no me dises ni una palabra de este asunto como que te paresca mentira que no tengamos sufisiente No piensas que no dejastes encasa mas que deudas de los 200 duros que mandastes yo pague 300 de la tanca de pique y lo que gaste para marcharte y para casar á Fransisca que no se lo que me costo y pagar 200 diros que debia á la madre de Can Vidal que murio y somos cuatro que comemos y vestimos y todo tan caro como esta y las cosas que nos han ido un poco mal.

Si Bernardo yo y tu madre muchas veses ablamos solos y nos pareses mentira como hemos podido marchar y marchamos sin vender nada.

Por eso has de creer que hesofrido mucho dolor de cabeza de pensar en una cosa y otra como loaremos y pasamos de esta manera de un dia á otro Sinmas espresiones de la familia y amigos y hermanos y en particular de tus padres

Bartolomé Mas

Facem una traducció “lliure”, acompanyada d’alguns comentaris: Després d’un encapçalament formal, de “manual”, après en els exercicis pràctics que devien fer a l’escola, entra en el contingut de la carta:

Estimat Bernat: sempre ens dius el mateix, que la teva idea és de venir aviat, i no vens mai. Jo no vull dir-te res, però, al meu parer, pel que fas per Cuba, podries estar a Mallorca, que es guanya molt; mai s’havia guanyat tant. Enguany, hi ha bona anyada. La nostra és poca, perquè no hem sembrat més que una mica d’ordi, 10 o 12 quarteres, per engreixar el porc. A veure si vens per les matances, si és del teu grat; encara hi ha temps; hem de comprar el porc i engreixar-lo.

Sí, Bernat, pel que fas per allà, saps prou bé que fa més d’un any que et dic que si no guanyes més que per menjar, no vol la pena estar absent. Perquè a una persona tota sola li basta poc. Però tu ens deies que guanyaves un poc més i sempre ens has dit que se compon. El que veig és que ho demostres poc. El que crec és que no vols que sapiguem res de com et va, què fas ni què deixes de fer; perquè en cap carta ens has explicat res sobre aquest tema. Per això veig que segueixes “amb els mateixos papers” que quan te n’anaves; quan et demanava què faries a Cuba, em deis “jo ja ho sé”. Bernat, tal vegada no t’agradi el que et dic en aquesta carta, però, com a pare, em consider amb el dret de dir-te el que pens; i tu, com a fill, no vull, ni crec, que ho prenguis com una ofensa.

Pel que sembla, el jovenet Bernat, almanco en opinió del pare, era un puc bala perduda. No donava massa explicacions del que feia: ni abans de partir degué explicar a què es volia dedicar, ni quan era a Cuba, en què es guanyava els pocs doblers que aconseguia. Sembla que a les darreres cartes devia dir que guanyava un poc més i que la cosa millorava, però l’amo en Tomeu no s’ho devia acabar de creure, i segurament tenia raó.

De les cartes d’altres emigrants a Cuba que presentàvem a *Èxode 22, 20*, es desprèn que, per aquells mateixos anys, a l’illa caribenya les coses no anaven massa bé:

Guillem Vila Burguera *des Rafal Nou*⁴ anà a l’Havana el 1920, per les mateixes saons que en Bernat, tal volta un poquet abans. A la primera carta

4. NADAL, J i ADROVER, S. A. (2021: 195-209)

(10 de novembre) escriu: “*estamos todos sin trabajo resultando peligrosa la situación de los trabajadores.*”. Per l’abril de 1921 torna escriure dient que “*...entre nosotros no va del todo bien [...] el estado financiero de Cuba en este año a sido muy malo a causa de la quiebra de los bancos y de la gran baja que ha sufrido el azúcar*”. En una tercera, escrita poques setmanes després, insisteix en la mala situació de Cuba: “*...las cosas van de peor en*

Curiosa fotografia "impossible".
 Quan la filla de Bernat i Maria, Joana
 Aina, tenia aquesta edat,
 el pare ja era mort.

Es tracta d'un muntatge fotogràfic a
 partir d'una fotografia de la mare i la
 filla i la imatge del pare presa
 de la foto de noces.

(I aleshores no hi havia *photoshop*...)
 [Arxiu familiar]

peor...". Explica que es dediquen a l’exploració de la fusta i que duen cinc mesos sense cobrar i no saben el que guanyaran, si serà poc o molt. Guillem escrivia al capellà Clar i, segurament, aquestes males notícies es devien conèixer pes Llobards. No és estrany que mestre Tomeu Torres estàs preocupat.

Llorenç Ferrer Rigo *Jana*⁵ també anà a Cuba, pel desembre de 1924 (possiblement Bernat Torres ja havia tornat). Hi anaren també Joan Clar, Gori Vidal i Joan de cas Celler (Joan Nan). A unes cartes de 1925, Llorenç explica que treballen fent carbó, però les coses no van gaire bé. Pel gener de 1926 es dol de no poder enviar doblers a la família, perquè no en té; les coses no li han anat així com preveia.

Per la seva part, Joan Clar Vidal⁶ escriu el 1928 explicant que fa tres

anys que és a Cuba i que la vida del treballador és de cada dia pitjor i sense

5. *Ibíd.* 210-220

6. *Ibíd.* 221-224

esperances de millora.

Però continuem amb la carta que tractam. Segueix dient mestre Tomeu al seu fill:

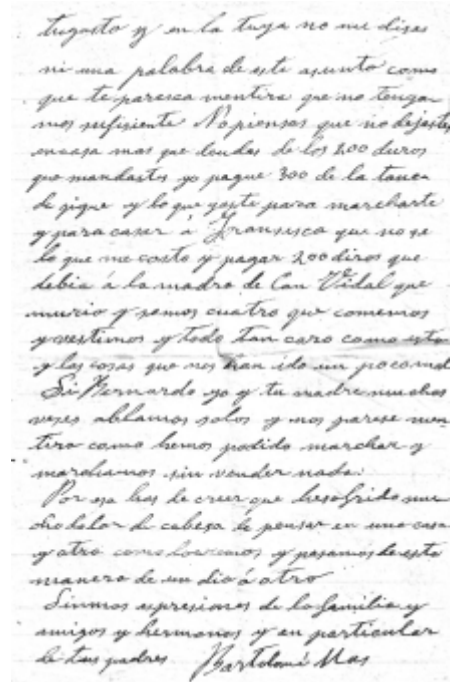
Referent a Guillem, hem de sofrir molt. Com més li pegam, pitjor. Hem fet tota classe de proves amb ell i hem vist que el millor és anar-li amb bones. Ell i jo treballam les nostres terres, i els dies que jo me n'he d'anar o tenc una altra feina, està a ca nostra o es passeja. Ara fa dues setmanes que és a cas Goret Vell.

El pare parla a Bernat del seu germà Guillem. Aquest era un poc més jove que Bernat. Havia nascut el 1902. A causa d'una greu caiguda, des d'un terrat, quan era un infant, patia una deficiència mental, cosa que, evidentment, feia sofrir molt els pares. Li comenta que a les males no aconsegueixen res, amb ell. L'ajuda quan treballa amb ell a la pagesia, però quan té altres ocupacions, en Guillem no fa res.

A títol anecdòtic, direm que, ja més gran, a Guillem li agradava tocar la campana de l'esglesieta llombardera. Se li encarregava pujar dalt la teulada, a l'espadanya, per repicar els dies de festa, i gaudia quan li deien que tocàs els trets que anunciaven a la missa.

Però continuem amb la missiva.

Bernat, no et vingui de nou si et dic alguna paraula que no t'agradi, perquè en la darrera o penúltima carta et deia si podies fer alguna cosa pel més de juny, que és aquest, si era del teu gust, i en la teva no em dius ni una paraula d'aquest assumpte. Com si et creguessis que no en tenim a bastament. No

*tuerto y en la teva no me digas
ni una palabra de este asunto como
que te parezca mentira que no tengan
unos suficientes. No piensas que no dejaste
nada mas que deudas de los 100 duros
que mandaste yo pague 300 de la taca
de gips y lo que yo te para marcharte
y para casar a Francisca que no se
lo que me coste y pagar 200 duros que
debía a la madre de Can Vidal que
murio y semos cuatro que comemos
y vestimos y todo tan caro como esto
y las cosas que nos han ido un poco mal
Si Bernado yo y tu madre muchos
veces ablamos solos y no parece un
tero como hemos podido marchar y
moraríamos sin vender nada.
Por que has de creer que he sufrido un
che dolor de cabeza lo pensar en una cosa
y otro como lo vamos y pasamos, heste
manera de un día a otro
Sinmas expresiones de lo familiar y
amigos y hermanos y en particular
de tus padres. Bernatón Mas*

Darrere pàgina de la carta de Tomeu Torres
al seu fill Bernat
[Arxiu familiar]

penses que no deixares, a casa, més que deutes. Dels 200 duros que enviaries, jo en vaig pagar 300 de la tanca den Piquer. El que vaig gastar en anar-te'n i per casar na Francisca, no sé el que em va costar, i vaig pagar 200 duros que devia a la mare de can Vidal, que morí... I som quatre que menjam i vestim, i tot tan car com està; i les coses que ens han anat un poc malament.

Sí, Bernat, ta mare i jo moltes vegades parlam tots sols i ens pareix mentida com hem pogut marxar, i encara marxam, sense vendre res. Per això, has de creure que he tingut molts maldecaps pensant en una cosa i una altra, i com ho farem. I passam d'aquesta manera un dia a un altre.

Mestre Tomeu reprèn el tema principal de la carta, queixant-se, altra vegada, que no li diu res de tornar. Com si no passàs gens de pena pels problemes familiars. Li explica que els dos-cents duros que va enviar no han bastat per a res. Han tingut moltes despeses, a més del que ja es va gastar perquè ell (Bernat) pogués anar a Cuba: pagar per una finca, les noces de la filla major, liquidar un deute que tenia... Tot això, afegit a les despeses diàries pel manteniment de la família.

Li diu que moltes vegades han comentat amb la mare com han pogut passar sense vendre res. Està molt preocupat.

No sabem si Bernat li va fer cas i va tornar a temps per les matances. Però suposam que no va estar molt. Quatre anys més tard, com ja hem dit, es casà amb na Maria *Cellera*. I cal suposar que hi ha haver un temps, raonablement llarg, de festeig.

Amb tot, la felicitat conjugal es truncà aviat, amb la malaltia i defunció de Bernat, als 34 anys.

Sense més coses a dir, expressions de la familia, amics i germans, i en particular dels teus pares.

Bartomeu Mas.

NOCES

A yo m'agrada fer gloses
Pero am costa ferlas bé
Casi sempre les solc fer
Es dias de festas grosses.

I que no es festa grose
Que an TONI s'ha casat
I en N'ANTONIA an firmat
Pacte de felicitat
I are son marit i esposa?

An Francisco aquell de Roma
Fa molt poc an va parlà
Va dir que això de casar
S'ho han de pensar una estona
I te coratge una persona
Que aquesta passa vol donar.

Yo crec que se va passar
No eia per esta asustats
Molts ni'ha que s'han casats
I despres sa tornan casà
Ara s'usa es separar
An poc temps esta arreglat.

Amb un poc de paciència
Yo i tu demà
Enfora es pot arribar
Heu dic per experiència.

TONI esta comprovat
Yo t'ho puc assegurar
Si le deixas comandà
Tot sera felicitat.

No fa bon temps cada dia
Eia dias de maror
Pero ajudats per s'amor
Conservam sa companyia.

Per un poquet de maror
No se romp es compromís
De set dias ni 'ha sis
Que sa disfruta s'amor.

Cuand sa sang per calor
Que això passa an s'edad
Si de veras sa estimad
No refreda mai s'amor.

TONI respecta sa dona
No la façis enfadà
Perque ella te vol donar
Una convivència bona.

Antonia estimal molt
Que ell heu ha de menester
Per tu ha de eser lo primer
Sempra li has de xerrar bé
Encara qu no t'escolt

Estimauvos cada dia
Igual si fos es primer
Perdonant si un no heu fa bé
Perdona dona alegria.

Toni estima un locura
I li has de demostrà
Antonia l'has de estimar
Que ha de semblar beneitura.

Que vos duri s'alegria
Procurau no canviar
No atureu de disfrutar
Com si fos es primer dia.

Heu de treballar per viura
No viura per treballà
Que es mes fàcil disfruta
I es mes faci! conviurà.

Vida dolça com sa mel
An salud per disfrutar
I cuand un dia molt llunyar
Sa rompi sa vostra arrel
Vos torneu trobar an el cel
I pleguats tornau está.

Tomeu tardor 2014

AJUNTAMENT DE SANTANYÍ

PRESSUPOST MUNICIPAL ANY 2023

DESPESES

CAPÍTOL I: Despeses de personal	9.020.041,85
CAPÍTOL II: Despeses en béns i serveis	10.506.365,36
CAPÍTOL III: Despeses financeres	8.000,00
CAPÍTOL IV: Transferències corrents	2.895.809,91
CAPÍTOL VI: Inversions reals	426.477,36
CAPÍTOL VII: Transferències de capital	143.305,52
CAPÍTOL VIII: Actius financers	0,00
CAPÍTOL IX: Passius financers	0,00
	<hr/>
Total	23.000.000,00

INGRESSOS

CAPÍTOL I: Imposts directes	10.707.096,61
CAPÍTOL II: Imposts indirectes	1.140.000,00
CAPÍTOL III: Taxes i altres ingressos	5.501.712,27
CAPÍTOL IV: Transferències corrents	4.362.701,44
CAPÍTOL V: Ingressos patrimonials	1.027.952,98
CAPÍTOL VI: Alienació d'inversions reals	0,00
CAPÍTOL VII: Transferències de capital	260.536,70
CAPÍTOL VIII: Actius financers	0,00
CAPÍTOL IX: Passius financers	0,00
	<hr/>
Total	23.000.000,00

DEMOGRAFIA ANY 2022

Naixements 89
Homes 47 / Dones 42

Defuncions 77
Homes 38 / Dones 39

PADRÓ D'HABITANTS (30-12-2022)

S'Alqueria Blanca	1071
Cala d'Or	4425
Cala Figuera	769
Cala Llombards	443
Cala Santanyí	461
Calonge	1041
Es Cap des Moro	94
Es Llombards	604
Portopetro	814
Santanyí	3980

TOTAL 13702

TELÈFONS D'INTERÈS

OFICINES I POLICIA MUNICIPAL	971 65 30 02
RECAPTACIÓ MUNICIPAL I DE LA CAIB.....	971 65 30 02
GUÀRDIA CIVIL	971 65 30 81
JUTJAT	971 16 31 26
BIBLIOTECA MUNICIPAL DE SANTANYÍ	971 65 33 94
BIBLIOTECA MUNICIPAL DE CALA D'OR.....	971 64 84 87
CENTRE CÍVIC DE CALA D'OR	971 64 80 28
CENTRE JOVE DE CALA D'OR	971 64 33 69
OFICINA MUNICIPAL DE TURISME DE CALA D'OR.....	971 65 74 63
POLICIA MUNICIPAL A CALA D'OR	971 64 35 20
INSTITUT D'ENSENYAMENT SECUNDARI DE SANTANYÍ	971 64 20 71
COL·LEGI SANTA MARIA DEL MAR (CALA D'OR)	971 65 95 14
COL·LEGI MARE DE DÉU DE CONSOLACIÓ (S'ALQUERIA BLANCA)	971 65 41 43
CORREUS CALA D'OR.....	971 65 94 64
PARC SANTANYÍ	971 16 32 96
UNITAT SANITÀRIA DE CALA D'OR	971 65 80 03
UNITAT SANITÀRIA DE CALONGE.....	971 83 71 66
UNITAT SANITÀRIA DE S'ALQUERIA BLANCA	971 16 41 70
SERVEIS MUNICIPALS DE SANTANYÍ (SEMDESA).....	971 64 85 80
NETEJA VIÀRIA - TELÈFON D'INFORMACIÓ AL CIUTADÀ.....	971 64 84 84

POBLE LLIURE

d'agressions
sexistes

**NI
I PUNTO!**

112
Emergències

Centre d'Informació
de la Dona
971 598 205

COL·LABORADORS DE LES FESTES DE SANT DOMINGO 2023

Ajuntament de Santanyí
Brigada Municipal
Agrupació Protecció Civil de Santanyí
Parròquia Immaculada Concepció
Caterina Bonet
Pere Carbonell
Joan Nadal Clar
Apol·lònia Martínez Nadal
Tomeu Mas
Margalida Maria Clar Lladó
Sebastià A. Adrover
Aurea Creus
Associació Gent Gran Es Llombards
Quesos Grimalt
Banda de Música de Santanyí
Forn des Molí
Agrupació Mandalmar
Lletra d'Impremta
Restaurant La Perla Negra
Restaurant Sa Fona
Restaurant Ca'n Rita
Restaurant El Pirón
Restaurant s'Era
Estètica Maria

I a totes aquelles persones que d'una manera o una altra han col·laborat en l'elaboració i execució de les nostres festes. Moltes gràcies a tothom!

Ajuntament de Santanyí